

Samenvatting

Inleiding

Dit onderzoek richt zich op de invloed die patronen, regels, gebruiken en structuren van de gemeenschap van de Jehova's getuigen in Nederland hebben op de omgang met (vermeend) seksueel misbruik en de aangiftebereidheid van (vermeend) seksueel misbruik. Een belangrijke conclusie van het onderzoek is dat de omgang met het misbruik maakt dat slachtoffers of vermeende slachtoffers in de gemeenschap van Jehova's getuigen zich onvoldoende erkend en ondersteund voelen.

Het onderzoek is verricht in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie en Veiligheid dat het onderzoek heeft aangevraagd naar aanleiding van een Tweede Kamermotie van Van Nispen e.a. (31015 nr. 154). Deze motie (inclusief het taalgebruik) is leidend geweest voor de onderzoeksvraag van het WODC en daarmee voor ons onderzoek.

Voor het onderzoek zijn ervaringen van Jehova's getuigen en ex-Jehova's getuigen met seksueel misbruik, die binnenkwamen via een elektronisch contactpunt, bestudeerd. Tevens zijn er tien diepte-interviews met slachtoffers en naasten van slachtoffers uitgevoerd, heeft het onderzoeksteam gesproken met het bestuur van de Jehova's getuigen in Nederland en een vertegenwoordiger van het hoofdbestuur in de VS, heeft een dossierinzage in een Koninkrijkszaal plaatsgevonden om te kunnen beoordelen hoe dossiers worden opgebouwd en is een gesprek gevoerd met het bestuur van de Stichting Reclaimed Voices, die zich inzet voor de slachtoffers van seksueel misbruik onder Jehova's getuigen. Aansluitend is eerder (internationaal) onderzoek over seksueel misbruik en gesloten gemeenschappen, waaronder de gemeenschap van Jehova's getuigen, bestudeerd.

Dit rapport doet niet aan waarheidsvinding, maar richt zich op de ervaringen hoe er met seksueel misbruik en meldingen daarover wordt omgegaan binnen de gemeenschap van Jehova's getuigen in Nederland. We constateren in ons onderzoek dat in geschriften binnen de gemeenschap van Jehova's getuigen duidelijk staat dat er aandacht moet worden geschonken aan de slachtoffers van seksueel misbruik. Maar we constateren tevens dat in de praktijk veel aandacht uitgaat naar de (vermeende) dader en dat veel van de interventies vanuit de gemeenschap erop gericht zijn om die persoon binnen de gemeenschap te houden of wederom in de gemeenschap op te nemen.

Onderzoeksbevindingen in cijfers

In totaal hebben 751 personen op het elektronisch contactpunt, dat speciaal ingericht was voor dit onderzoek, ervaringen gedeeld met betrekking tot seksueel misbruik binnen de

gemeenschap van Jehova's getuigen in Nederland. Het betreft 292 persoonlijke ervaringen met seksueel misbruik en 459 ervaringen van seksueel misbruik dat iemand anders is overkomen.

Het misbruik is in 98% van de gevallen gestopt op het moment dat de ervaring via het contactpunt gedeeld wordt. In 53% van de gevallen wordt gerapporteerd over de periode 1980-1999. De onderzoeksdeelnemers rapporteren over 32 zaken die sinds 2010 hebben plaatsgevonden. In 9 gevallen is gerapporteerd over seksueel misbruik dat nog plaatsvond op het moment van invullen van de vragenlijst. Wij vermoeden dat het aantal recente zaken relatief laag is, omdat het waarschijnlijk enige tijd duurt voordat slachtoffers psychologisch in staat zijn om hun ervaring te delen, zeker wanneer zij nog jong zijn (zie ook Hoofdstuk 1).

Ongeveer de helft van de onderzoeksdeelnemers (48%) is nog lid van de Jehova's getuigen gemeenschap ten tijde van de onderzoeksdeelneming. Van de onderzoeksdeelnemers is 56% vrouw en 44% man. Deelnemers zijn tussen de 18 en 79 jaar en de gemiddelde leeftijd van de onderzoeksdeelnemers is 49 jaar.

Het gemelde misbruik vond vaak binnen het gezin (vader/broer) plaats (34%). Daarnaast waren de daders vaak geloofsgenoten (27%) of familieleden zoals een oom of opa (16%). Van de respondenten die rapporteerden om welke vorm van seksueel misbruik het ging, geeft 48% aan incest te hebben meegemaakt. 34% geeft aan te zijn aangerand en 21% geeft aan te zijn verkracht. 6% ervoer ongewenste seks binnen hun relatie en 9% rapporteerde andere ervaringen. Omdat veel respondenten meerdere ervaringen rapporteerden tellen deze percentages op tot meer dan 100%. Bijna de helft van de respondenten (47%) rapporteert over verschillende ervaringen, dat wil zeggen over combinaties van seksueel misbruik, aanranding, verkrachting, incest en ongewenste seks binnen de relatie.

Van de onderzoeksdeelnemers heeft 80% de ervaringen met seksueel misbruik binnen de gemeenschap van Jehova's getuigen gemeld. Het gaat dan vrijwel altijd om melding bij de ouderlingen van de betreffende gemeente. 30% van de deelnemers aan ons onderzoek heeft de ervaringen met misbruik gemeld bij de politie. 27% heeft aangifte gedaan bij de politie.

Driekwart van de slachtoffers (75%) geeft een onvoldoende aan de behandeling van hun melding door de gemeenschap van de Jehova's getuigen. Het meest gegeven (modale) rapportcijfer is een 1 op een schaal van 10. 57% van de respondenten die deze vraag heeft beantwoord geeft een 1. Het gemiddelde rapportcijfer dat door slachtoffers wordt gegeven aan de behandeling door de gemeenschap van de Jehova's getuigen is een 3.3. Jehova's getuigen zijn duidelijk tevredener over de afhandeling van een melding door de gemeenschap dan ex-Jehova's getuigen.

Bijna tweederde (63%) van de slachtoffers kent een voldoende toe aan hun behandeling door de politie. Het meest voorkomende (modale) rapportcijfer dat gegeven wordt is een 10. 18%

van de respondenten die deze vraag heeft beantwoord geeft een 10. Het gemiddelde rapportcijfer dat slachtoffers wordt toegekend aan de behandeling van hun melding of aangifte door de politie is een 6.4. Jehova's getuigen zijn gemiddeld genomen iets tevredener over de afhandeling door de politie dan ex-Jehova's getuigen.

Het aantal personen dat de vragen heeft ingevuld nam af naarmate het invullen van de vragenlijst vorderde. De demografische vragen op het einde van de vragenlijst werden door 179 deelnemers ingevuld. Lang niet alle vragen in de vragenlijst zijn dus door iedereen ingevuld. Dit neemt niet weg dat er veel en indringende ervaringen zijn gedeeld. De bevindingen die ervaringsdeskundigen delen, schetsen een palet van soms goede en vaak slechte ervaringen met de manier waarop meldingen binnen de gemeenschap worden behandeld.

Ervaringen rondom seksueel misbruik en de omgang ermee door de gemeenschap

Via het contactpunt en via een reeks van 10 interviews hebben we de ervaringen van Jehova's en ex-Jehova's getuigen met de omgang met meldingen van seksueel misbruik in kaart gebracht. Daaruit kwam op hoofdlijnen het onderstaande beeld naar voren:

Bij de geïnterviewde respondenten beperkt het melden van het misbruik binnen de gemeenschap van Jehova's getuigen zich tot het melden bij ouders en ouderlingen. De weg naar de politie is door deze geïnterviewden niet bewandeld. Dit heeft volgens de respondenten vooral te maken met de naar binnen gerichte cultuur van de gemeenschap van Jehova's getuigen en het Bijbelse uitgangspunt dat je je broeder niet naar het gerecht hoort te brengen.

De geïnterviewde slachtoffers zijn niet tevreden met de wijze waarop met hun melding is omgegaan. Dit heeft te maken met het gebrek aan erkenning dat men heeft ervaren en met de sterke gerichtheid van ouderlingen op het bijeenhouden van de gemeenschap door dader en slachtoffer bij voorkeur weer met elkaar te laten verzoenen. De afhandeling loopt meestentijds nauwgezet volgens de procedures. Deze zijn volgens de betrokkenen echter eveneens sterk gericht op het bijeenhouden van de gemeenschap en amper op erkenning van het slachtoffer.

Het gevolg van de ervaren wijze van omgang met de melding is dat deze leidt tot secundaire victimisatie, dat wil zeggen dat het proces van afhandeling leidt tot (het gevoel van) hernieuwd slachtofferschap. Men voelt zich onvoldoende gehoord, genegeerd of zelfs gestigmatiseerd en geïsoleerd. De kenmerken van de Jehova's gemeenschap, zoals de sterke (mannelijke) hiërarchie, de geslotenheid van de gemeenschap en de strikte seksuele moraal dragen bij aan de pijnlijke ervaring van de slachtoffers.

Aangiftebereidheid

Van de onderzoeksdeelnemers heeft 80% het misbruik gemeld binnen de gemeenschap van Jehova's getuigen. Meldingen (30%) en aangiftes (27%) bij de politie komen minder vaak voor. Dit percentage is in absolute zin niet hoog (immers, bijna driekwart van de onderzoeksdeelnemers heeft geen aangifte gedaan terwijl 80% wel intern melding doet).

Het percentage meldingen en aangiftes bij de politie is wel relatief hoog wanneer we dit vergelijken met het percentage van alle zedendelicten in Nederland dat bij de politie gemeld (9%) of aangegeven (3%) wordt. Het interpreteren van deze percentages is echter lastig omdat ons onderzoek zich beperkt tot dat deel van de Jehova's getuigen en ex-Jehova's getuigen die aan ons onderzoek wilden deel nemen. Ook kunnen er uit ons onderzoek, en eerder uitgevoerd internationaal onderzoek, geen harde causale uitspraken worden gedaan over de factoren die aangiftebereidheid veroorzaken. Andere onderzoeksmethoden, zoals experimentele designs, zijn in wetenschappelijk vervolgonderzoek nodig om hier zicht op te krijgen.

Reacties op en suggesties voor verbeteringen

Er zijn diverse maatregelen in gang gezet door het bestuur van de gemeenschap van Jehova's getuigen. Zo wordt er recentelijk meer over het onderwerp gecommuniceerd. De onderzoeksdeelnemers van het contactpunt en de geïnterviewde ervaringsdeskundigen zien deze ontwikkelingen maar geven veelal aan dat het gaat om minimale en vooral procedurele aanpassingen. De praktijk van de omgang met seksueel misbruik laat volgens hen nog te vaak te wensen over.

Er worden door de respondenten diverse suggesties gedaan voor verbetering van de omgang met meldingen van seksueel misbruik binnen de gemeenschap van Jehova's getuigen. Zo wordt gesproken over het belang van meer openheid over dit thema en meer erkenning voor het slachtoffer. Ook wordt de noodzaak van eventuele professionele hulp voor het slachtoffer genoemd, evenals steun en hulp binnen de gemeenschap, en het begeleiden in het doen van een eventuele aangifte. Andere suggesties betreffen training en opleiding van ouderlingen in het omgaan met meldingen van seksueel misbruik en in het kunnen onderkennen van de complexiteit van de problematiek. Tot slot, de meest tastbare suggestie voor verbetering is de wettelijke meldplicht bij de politie. Deze lijkt op brede steun te kunnen rekenen. Het bestuur van de Jehova's getuigen geeft aan dat ze de wetten van landen waarin zij zich bevinden opvolgen.

De bevindingen in context geplaatst

Internationale onderzoeken uitgevoerd in Australië, België en het Verenigd Koninkrijk tonen aan dat de problematiek rondom seksueel misbruik in de gemeenschap van Jehova's getuigen een probleem is dat niet tot Nederland beperkt is. Onderzoeken in de Nederlandse Rooms-Katholieke Kerk en de Jeugdzorg in Nederland tonen aan dat de problematiek rondom seksueel misbruik niet tot de gemeenschap van Jehova's getuigen beperkt is.

Uit ons onderzoek en uit het internationale onderzoek komt naar voren dat de gemeenschap van Jehova's getuigen als een gesloten gemeenschap te karakteriseren is. Elk van deze onderzoeken laat zien dat er sprake is van vaste structuren en protocollen waarbij de Bijbel leidend is.

Uit alle internationale onderzoeken is verder gebleken dat de gemeenschap van Jehova's getuigen niet adequaat omgaat met meldingen en klachten van seksueel misbruik van minderjarigen en dat de slachtoffers zwak staan.

Evenals uit ons onderzoek, blijkt ook uit het onderzoek uitgevoerd in Australië, België en het Verenigd Koninkrijk dat het gesloten karakter van de gemeenschap de transparante omgang met meldingen van seksueel misbruik bemoeilijkt. Ook lijkt het gesloten karakter in eerste instantie een negatieve invloed op de aangiftebereidheid te hebben. Internationaal onderzoek naar de gemeenschap van Jehova's getuigen constateert dat de wegen naar buiten heel beperkt en risicovol zijn omdat ze kunnen leiden tot mijding (*shunning*) en uitsluiting. De mechanismen vanuit de gemeenschap om de slachtoffers bij te staan lijken onvoldoende en de weg naar buiten wordt niet begeleid en volgens meerdere respondenten zelfs ontmoedigd.

Het verplichten om (vermoedens van) seksueel misbruik te melden bij officiële instanties is een belangrijke maatregel die in Australië en België genomen of geadviseerd is aan de gemeenschap van Jehova's getuigen. Een meldplicht is ook aan de Rooms-Katholieke Kerk in Nederland geadviseerd. Sinds de onderzoeken in Australië en het Verenigd Koninkrijk hebben de Jehova's getuigen een protocol opgesteld waarin wordt beschreven hoe de ouderlingen van de gemeenschap dienen om te gaan met beschuldigingen van kindermisbruik. Tot op heden is er in Australië, het Verenigd Koninkrijk en België echter nog niets bekend over het effect van de maatregelen ondernomen door de Jehova-gemeenschap om de veiligheid van de kinderen te verbeteren.

Kijkend naar de drie Nederlandse onderzoeken naar (gesloten) gemeenschappen, die in dit onderzoek aan bod zijn gekomen (Rooms-Katholieke Kerk, Jeugdzorg en Defensie), valt op dat het gesloten karakter een drempel is bij het doen van meldingen over diverse delicten. De minderjarigen die melding doen van seksueel misbruik in de Rooms-Katholieke Kerkgemeenschap leken destijds, mede vanwege de afwezigheid van persoonlijke begeleiding, bijzonder zwak te staan en traden mede daardoor destijds amper naar buiten. Onderzoeken in de Jeugdzorg en bij Defensie indiceren dat ook non-religieuze organisaties structureel steken laten liggen wanneer het aankomt op het beschermen van leden tegen en het extern aanklaarten van ongewenst gedrag. Bovendien kan uit de onderzoeken in de Rooms-Katholieke Kerk en Jeugdzorg voorzichtig worden opgemaakt dat de zwakke procedurele transparantie over zaken als bij wie men terecht kan en hoe de afhandeling van meldingen verloopt, in deze gemeenschappen de aangiftebereidheid van de slachtoffers negatief lijkt te hebben beïnvloed.

Conclusies

- In totaal hebben 751 onderzoeksdeelnemers ervaringen gedeeld van seksueel misbruik in de gemeenschap van Jehova's getuigen in ons contactpunt. Het betreft 292 ervaringen van personen die zelf misbruik hebben meegemaakt en 459 ervaringen van personen die weet hebben van misbruik bij iemand anders.
- Van de onderzoeksdeelnemers heeft 80% de ervaringen met seksueel misbruik binnen de gemeenschap van Jehova's getuigen gemeld.
- 30% van de onderzoeksdeelnemers heeft melding gedaan bij de politie. 27% van de onderzoeksdeelnemers heeft aangifte gedaan bij de politie.
- Driekwart (75%) van de slachtoffers geeft een *onvoldoende* aan hun behandeling door de gemeenschap van de Jehova's getuigen (gemiddeld rapportcijfer 3.3).
- 63% van de slachtoffers geeft een *voldoende* aan hun behandeling door de politie (gemiddeld rapportcijfer 6.4).
- Vergeleken met de interne route (80% doet melding binnen de gemeenschap) waagt maar een relatief klein deel van de onderzoeksdeelnemers de stap naar buiten (30% doet melding en 27% doet aangifte bij de politie). Er zijn redenen om aan te nemen dat het doen van aangifte bemoeilijkt wordt door het gesloten karakter van de gemeenschap en het risico dat naar buiten treden met zich meebrengt voor het slachtoffer. Causaal bewijs hiervoor toont ons onderzoek echter niet aan en vergt vervolgstudie.
- De gesloten cultuur van de gemeenschap van Jehova's getuigen kan volgens onze respondenten verder in verband worden gebracht met problemen in de afhandeling van meldingen van seksueel misbruik. Hoe er met meldingen van seksueel misbruik dient te worden omgegaan is door het bestuur vastgelegd in protocollen en instructies, die sterk gericht zijn op (het bijhouden van) de gemeenschap (en bij implicatie de dader) en weinig gericht zijn op het slachtoffer. Als gevolg hiervan krijgen slachtoffers beperkte ondersteuning en onvoldoende erkenning, hetgeen kan leiden tot secundaire victimisatie.
- De gemeenschap heeft in de laatste tien jaar stappen genomen om de omgang met en seksueel misbruik te verbeteren, maar het door de Jehova's getuigen gehanteerde formalistische systeem biedt vooralsnog geen waarborgen dat meldingen van seksueel misbruik adequaat behandeld worden.

Aanbevelingen

Op basis van de bevindingen en conclusies komen we tot aanbevelingen voor de gemeenschap van Jehova's getuigen en aanbevelingen voor de Nederlandse overheid.

- De gemeenschap van Jehova's getuigen wordt opgeroepen beter zorg te dragen voor de ondersteuning en erkenning van (vermeende) slachtoffers, onder meer door:
 - expliciet te wijzen op de mogelijkheden om extern melding of aangifte te doen en/of extern hulp te zoeken en deze externe routes nadrukkelijk te steunen;
 - een intern meldpunt op te richten voor slachtoffers van seksueel misbruik met goede kennis van de materie en van de interne én externe routes die slachtoffers kunnen bewandelen. Binnen dit meldpunt dienen duidelijke afspraken te worden gemaakt over tijdig overgaan op extern melden/hulp zoeken;

- jaarlijks verslag te doen over de activiteiten van het intern meldpunt op de eigen website, richting de geloofsgenoten en richting de samenleving.
 - ouderlingen te trainen en te onderwijzen op het vlak van omgang met seksueel misbruik zodat zij beter toegerust raken om slachtoffers te ondersteunen;
 - te investeren in openheid en transparantie over seksueel misbruik en de omgang ermee;
 - een cultuuromslag in gang te gaan zetten, waarin een duidelijkere positie is weggelegd voor vrouwen;
 - onderling en met andere partijen, inclusief de politiek, de politie, maatschappelijke besturen en de Stichting Reclaimed Voices, in gesprek te gaan over het voorkomen van en omgaan met seksueel misbruik.
- Verder kunnen de uitkomsten van dit onderzoek ertoe bijdragen dat relevante partijen zoals de GGD en politie beter geïnformeerd worden over de uitkomsten van dit onderzoek zodat zij beter op de hoogte zijn van de invloed van een gesloten gemeenschap op slachtoffers van misbruik.
 - Het bestuur van de Jehova's getuigen werkte actief mee aan ons onderzoek. Het bestuur gaf ook aan de wetten in een land te volgen en de Stichting Reclaimed Voices, bevestigde dit uitgangspunt van beleid. Dit geeft de Nederlandse politiek handvatten om te handelen en in gesprek te gaan met de gemeenschap over het patroon, (kerk)regels, gebruiken, structuren en de gevolgen voor de aangiftebereidheid over seksueel misbruik binnen de gemeenschap van Jehova's getuigen. In dit kader kan een wet worden overwogen die de gemeenschap van Jehova's getuigen en andere organisaties verplicht om bij de politie (verdenkingen van) seksueel misbruik te melden, zoals in andere landen reeds het geval is. Het vergt nader onderzoek om de bruikbaarheid en wenselijkheid van dit instrument in de Nederlandse context te kunnen beoordelen.
 - Tot slot verdient het aanbeveling het onafhankelijke, wetenschappelijke onderzoek dat hier wordt gerapporteerd met toekomstig vervolgonderzoek aan te vullen. Immers, het aantal missende waarden op sommige variabelen en de zelfrapportages over seksueel misbruik die hier zijn gepresenteerd impliceren dat in dit rapport niet aan waarheidsvinding werd gedaan. Ook kunnen er geen harde causale relaties over aangiftebereidheid uit dit rapport worden afgeleid. Hoe representatief de bevindingen zijn voor de gemeenschap van Jehova's getuigen in Nederland en andere landen en voor seksueel misbruik in andere organisaties moet in toekomstig onderzoek nader worden uitgezocht. Het hier gepresenteerde onderzoek naar seksueel misbruik onder Jehova's getuigen in Nederland geeft echter wel alle aanleiding voor toekomstig onderzoek om zodoende een vollediger beeld van melders, niet-melders, daders, en de afhandeling van seksueel misbruik onder Jehova's getuigen in Nederland en daarbuiten vast te stellen.